УДК 340.12

СТЕПАНЦОВА К.О., здобувачка вищої освіти
Науковий керівник – **БРОВКО Н.І.,** д-р юрид. наук
Білоцерківський національний аграрний університет

ГАРАНТІЇ ПРАВА ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У цій статті досліджуються конституційно-правові гарантії права власності в Україні в умовах війни та дії правового режиму воєнного стану. Проаналізовано співвідношення непорушності права приватної власності та допустимих обмежень визначених Конституцією України. Особливу увагу приділено примусовому відчуженню майна, його документальному оформленню, оцінці та компенсації, а також механізм відшкодування за пошкодження і знищення внаслідок бойових дій нерухоме майно.

Ключові слова: право власності, конституційні гарантії, воєнний стан, примусове відчуження, компенсація.

Право власності є одним із фундаментальних прав особи, що забезпечує умови реалізації багатьох інших прав і свобод. Конституційне регулювання права власності ґрунтується на статті 41 Конституції України, Цивільному кодексі України, принципах верховенства права, рівності суб'єктів власності та судового захисту [1]. Держава повинна не тільки утримуватися від неправомірного втручання у право власності, а й формувати ефективних механізм здійснення цього права та його захисту.

Стаття 41 Конституції України встановлює, що кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю. Ніхто не може бути протиправно позбавленим права власності, воно є непорушним. Водночас Конституція України прямо передбачає виняток для умов воєнного чи надзвичайного стану: примусове відчуження майна допускається з мотивів суспільної необхідності, на підставі та в порядку, встановлених законом із повним відшкодуванням вартості [1]. Отже, сама наявність воєнного або надзвичайного стану може обмежувати право власності, але ні в якому разі не скасовувати його.

Важливо розмежовувати наявність війни та запровадження воєнного стану. Саме запровадження воєнного стану створює спеціальні повноваження органів державної влади та військового командування щодо тимчасового обмеження деяких прав. Стаття 64 Конституції України допускає окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень. Право власності зазначене у статті 41 Конституції України не зазначене у переліку прав і свобод, які не можуть бути обмежені під час дії воєнного або надзвичайного стану [1]. Однак це не означає можливості самовільного втручання у право власності, воно може бути обмежене лише згідно з Конституцією України, Законам України, вимогам юридичної визначеності та бути пропорційним легітимній меті.

Спеціальним механізмом обмеження права власності під час дії воєнного стану є примусове відчуження майна. Відповідно до п. 4 ст. 8 Закону України "Про правовий режим воєнного стану" військове командування разом із військовими адміністраціями у разі їх утворення може примусово відчужувати майно, що перебуває у державній або комунальній власності для потреб держави в умовах правового режиму воєнного стану в установленому законом порядку та видавати про це відповідні документи [2]. Відповідно до ст. 4 п. 2 Закону України "Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму надзвичайного чи воєнного стану" у місцевостях де ведуться активні бойові дії примусове відчуження майна здійснюється без погодження з визначеними органами місцевого самоврядування, що обумовлено необхідністю оперативно реагувати на воєнні обставини.

Порядок такого відчуження детально визначений Законом України "Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму надзвичайного чи воєнного стану". Примусове відчуження означає позбавлення права власності на індивідуально визначене майно, що перебуває у приватній або комунальній власності та

переходить у власність держави в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану з попереднім або подальшим повним відшкодуванням його вартості [3]. Закон окремо розмежовує примусове відчуження приватного чи комунального майна і вилучення державного майна, що не є тотожними поняттями.

Однією з ключових гарантій для власника є належне документальне оформлення примусового відчуження. Таке рішення має бути прийнято відповідним суб'єктом, а сам факт відчуження оформлюється відповідним актом приймання-передачі. Закон також передбачає проведення оцінки майна відповідно до законодавства про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність. У випадках коли професійне оцінювання майна неможливе оцінку здійснюють уповноважені органи державної влади або органи місцевого самоврядування. Таким чином оцінювання виступає гарантією визначення розміру відшкодування власнику майна, яке було відчужено.

Компенсація має принципове значення для конституційності позбавлення особи майна. Загальне правило полягає у попередньому повному відшкодуванні вартості майна або подальшому такому відшкодуванні за неможливості зробити це попередньо. Закон України "Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму надзвичайного чи воєнного стану" визначає механізм такої виплати за рахунок державних коштів [3]. Для примусового відчуженого майна подальша компенсація передбачена протягом п'яти наступних бюджетних періодів правового режиму надзвичайного стану або протягом одного наступного бюджетного періоду після скасування правового режиму воєнного чи надзвичайного стану [4]. Такий механізм дає змогу забезпечити оборонні потреби держави без повного ігнорування майнового права власника.

Окремою гарантією у період дії воєнного стану є отримання компенсації за майно яке не було примусово відчужене, але зазнало пошкоджень або було знищене внаслідок бойових дій. Закон України "Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій…" передбачає спеціальний механізм компенсації за знищення об'єктів нерухомого майна та створення Державного реєстру відповідного пошкодженого та знищеного майна. Цей механізм необхідно відмежовувати від компенсації за примусове відчуження майна : у першому випадку втрата або пошкодження майна пов'язані з наслідками збройної агресії, а у другому випадку право власності припиняється внаслідок примусового відчуження майна державою для потреб держави в умовах воєнного стану.

Не менш важливою гарантією залишається судовий захист. Стаття 55 Конституції України гарантує право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування. посадових і службових осіб [1]. Закон України "Про правовий режим воєнного стану" прямо встановлює, що суди та органи системи правосуддя у своїй діяльності керуються Конституцією України та законів України, а їхні повноваження в умовах воєнного стану не можуть бути обмежені. Тобто запровадження воєнного стану не усуває можливості судового контролю за втручанням у майнову сферу.

Отже в умовах війни гарантії права власності в Україні не припиняють діяти, а набувають спеціального змісту. Допустимість втручання у право власності ґрунтується на поєднанні кількох елементів: наявності законної підстави, компетенції закону, належним документальним оформленням, проведення оцінки, гарантії відшкодування та можливості судового захисту. Особливе значення має розмежування примусового відчуження майна, вилучення майна та компенсації за пошкоджене або знищене майно. Такий підхід дає змогу поєднати потреби держави в питаннях безпеки та оборони з конституційним обов'язком забезпечувати і захищати право власності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80

2. Закон України "Про правовий режим воєнного стану": Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19/ed20260304#Text

3. Закон України “Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану”: Закон України від 17.05.2012 № 4765-VI URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4765-17#Text

4. Закон України “Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об’єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України”: Закон України від 23.02.2023 №2923-IX URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2923-20#Text